

Gáborjáni Szabó Botond

A civis város vonzásában

Takács Béla és Debrecen

Idén lesz tíz éve, hogy távozott közülünk Takács Béla, a Debreceni Református Kollégium Múzeumának nyugalmazott igazgatója. Műveinek bibliográfiája még egy kerek évfordulóra emlékeztet: alig több mint ötven esztendeje (1955-ben) jelent meg első tudományos publikációja. Az írás debreceni témáról szólt, Csokonairól, csakúgy, mint legutolsó recenziója, amelyet röviddel halála előtt közölt e sorok írójának neveléstörténeti könyvéről. Takács Béla Sárospatak szülötte és neveltje volt szívvel és lélekkel, de – mint az előbbiekből is kitűnik – életének és munkásságának jelentős része Debrecenhez kötődik, személyében is jelképezte a két jeles szellemi központ összetartozását. A szakirodalomban különös módon többet olvashatunk Patak és Debrecen különbségeiről, eltérő karakteréről, mint a hajdani szoros együttműködésről, a tanrendbéli egyezésekről, a peregrináció azonos irányba terelő hatásairól, a személyi és családi kapcsolatok szoros szálairól, a pataki diákok debreceni, vagy a debreceni diákok pataki tanári pályájáról.

Egy-egy sokoldalú személyiség esetében, így Takács Bélával kapcsolatban is nehezen megválaszolható kérdés – mert az élet és a hivatás titkai közé sorolható –, hogy melyik „műfajában” alkotta a legfontosabbat, mikor volt a leginkább elemében. Mivel gyakorolta a legmélyebb, legtartósabb, legmesszebb ága-

zó hatást? Amikor hétről hétre hirdette az Evangéliumot egy kicsiny gyülekezet néhány tucat tagjának, amikor az egész egyházi közösségben tudatosította a református egyházművészet jellegét, amikor szakemberek számára adta át levéltári kutatásainak eredményeit, vagy mikor legszűkebb környezetében sugározta értékrendjét? Takács Béla minden említett területen emlékeztet méltó volt. A szószékről sokakhoz közvetítette a hívó szót, tízezrek olvashatták jóízű ismeretterjesztő írásainak sorát, és szakértők épültek levéltári kutatásainak eredményeiből, de gyakran láthattuk a Nagyerdő fái alatt, amint gyermekeit kézen fogva adta át személyiségének lényegét. Hallatlan érzékenységgel viszonyult ahhoz az esztétikai minőséghez, amely a falusi és mezővárosi magyar református nép életéből és iparművészetéből táplálkozott. Ha sokrétű teljesítménye valamiben példa nélkül való, úgy Debrecenben az első helyre kívánczik az a fáradhatatlan gyűjtőmunka, amellyel kialakította a Református Kollégium főként iskolatörténeti jellegű gyűjteményének gazdag egyházművészeti részlegét, szakszerűen feldolgozta az enyészettől megmentett tárgyak ezreit, majd bemutatta a nagyközönségnek.

A *Debrecen vonzásában* címmel a közelmúltban megjelent tanulmánykötet nem vállalkozhatott a szerző valamennyi témába vágó írásának közlésére, sőt

a válogatásból éppen a legjelentősebb, önálló kötetben publikált, vagy nagyobb vállalkozások részeként megjelent terjedelmes írásai hiányoznak. A műfajilag vegyes válogatás tematikáját elsősorban a debreceni ipartörténet érdekes részletei és kuriózumai alkotják, köztük a különféle céhek és inasaik élete, a hétköznapi világ, a pusztító járványok, a helyi utazók és műgyűjtők, a nyomda, vagy a protészans egyetem terve. Az egyetlen közös vonás tehát a debreceniség.

Amint azt Bolvári-Takács Gábor, a kötet sajtó alá rendezője és szerkesztője, az utószóban leírja: Takács Béla még életében tervezte, hogy a különböző folyóiratokban, évkönyvekben és más kiadványokban megjelent tanulmányaiból, közleményeiből gyűjteményes kötetet állít össze. Az utolsó évek mind súlyosbodó betegsége azonban megakadályozta őt a terv kivitelezésében. A szerkesztőt Dankó Imre Takács Béláról szóló biográfiájának és bibliográfiájának előszavában megfogalmazott javaslat vezette: „...ajánlatos volna a legkülönbözőbb helyeken megjelent apró, de tartalmukat tekintve rendkívül hasznos és értékes cikkeiből, tanulmányaiból (...) válogatást közreadni. (...) Mindenképpen szükség volna erre a kötetre, mert véleményünk szerint egy ilyen kötet volna legalkalmasabb arra, hogy Takács Béla munkássága, tevékenysége sokféleségét, sokoldalúságát, az anyagban való elmélyülését, tájékozottságát, rendszerező képességét, összegező törekvéseit megismerhessük. Nem is szólva arról, hogy az így kiadott és ezáltal hozzáférhetővé tett anyag sokkal könnyebben, sokkal eredményesebben tölthetné be forrás-szerepét...” (*Dankó Imre: Takács Béla élete és munkássága, Debrecen, 1998, 17.o.*) Megtörtént tehát a legérdekesebb tanulmányok összegyűjtése, s a

kötet eredetileg három részből állt volna: 1. Református egyházművészet Magyarországon; 2. Zemplén és Sárospatak; 3. Debrecen vonzásában. Szakmai tanácsadóként, lektorként három, Takács Bélát közvetlenül ismerő kiváló kutató vállalta a közreműködést: Balassa Iván, Barcza József és Dankó Imre. A szerkesztési szempontok lényege az volt, hogy elsődleges feladatként a komoly tudományos apparátussal elkészült tanulmányok és közlemények közreadását jelölték meg célként, s a számtalan apróbb cikk újraközlését – terjedelmi okokból – mellőzték. Ugyancsak figyelmen kívül hagyták azokat a tanulmányokat, amelyek témakörei később önálló kötetekben teljességgel ki. Dankó Imre ezen kívül hozzájárult a Takács Béla-bibliográfiában megjelent életrajzi áttekintésének újraközléséhez.

A vállalkozás ebben a formában, kellő anyagi forrás hiányában nem valósult meg, s időközben eltávozott közülünk Balassa Iván és Barcza József is. Takács Béla születésének 75. évfordulójára készülve azonban a szerkesztő úgy gondolta, hogy az eredetileg tervezett mű harmadik része önállóan is napvilágot láthat. A Tiszántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei támogatták az ötletet és vállalták a kiadás gondozását, Debrecen önkormányzata pedig pályázati úton nyújtott fedezetet a kötet elkészítéséhez.

A kéziratok sajtó alá rendezése során a szerkesztő arra törekedett, hogy megőrizze az eredeti tartalmat és formát, így sem az esetleges új kutatási eredmények megjelenítésére, sem stilisztikai szempontú egységesítésre nem vállalkozott. A jegyzeteket eredeti formában hagyta meg, mindenütt a tanulmányt közvetlenül követő végjegyzetként. Ugyanakkor néhány, a

szerkesztés során megmagyarázandónak ítélt hivatkozást lapalji jegyzetként beiktatott. Az eredeti közlésekben megjelent illusztrációkat elhagyta, de ezek hiánya sehol sem zavarja a szöveg megértését. A kötetben közölt publikációk között egyetlen utólagos összeállítás található: a debreceni nyomdászattal kapcsolatos öt kisebb

cikkből a történeti kronológiát figyelembe véve készült összefüggő közlemény.

Hisszük, hogy e tanulmánykötet – azon túl, hogy emléket állít a jeles helytörténész Takács Bélának – értékes összefoglaló lesz a Debrecen históriájával foglalkozó kutatók számára.

(Takács Béla: Debrecen vonzásában. Egyháztörténeti, várostörténeti és ipartörténeti tanulmányok, Debrecen, 2005)

Lánchíd 19 Design Hotel